

HELYREIGAZÍTÁS

KÉRDÉS-E A SZOVJET KÉRDÉS?

– az AETAS körkérdése –

* * *

Az AETAS 1991/1-es számában szerkesztőségünk hibájából súlyos tévedés történt. Krausz Tamás válasza a fenti körkérdésre Horn Gyula neve alatt jelent meg. A szerzővel egyeztetve újra közöljük, most már az ő neve alatt az írást.

Szerkesztőségünk ezúton is elnézést kér a szerzőtől, és az esetről csak a kész számból értesült Horn Gyulától.

* * *

Szerkesztőségünk 1990 őszén fordult közel harminc Oroszország vagy a Szovjetunió történelmével, kultúrájával foglalkozó tudóshoz, publicistához és gyakorló politikushoz választ kérve a következő három kérdésre:

1. A Szovjetunió jövőbeni alakulása – mint azt már történelmünk során többször is tapasztalhatták – nem közömbös térségünk népei számára. Arra kérjük, hogy vázolja fel az Ön által lehetségesnek tartott fejlődési irányt (vagy irányokat), amely (amelyek) a Szovjetunió, mint birodalom és a benne élő népek előtt állnak.

2. A jelenlegi realitásokat figyelembe véve szüksége van-e Magyarországnak (vagy Közép-Európának) a nyugatétól eltérő, különutas „keleti politikára”, és ha igen, milyen mértékben.

3. Vannak, akik hazánban, az elmúlt két évben politikai nyilvánosságot kapott szovjetellenességet kizárólag az elmúlt negyven év természetes, múlandó következményének tekintik, míg mások ezekben a jelenségekben az orosz kultúra egésze előítéletes elutasításának veszélyét is felfedezik. Önnek mi a véleménye erről?

A beérkezett válaszok száma igen csekély, szemben az 1990/1–2-es számunknak, „Nemzet és nemzetiség” című körkérdésével. Úgy tűnik, ez önmagában válasz az általunk a címben feltett kérdésre. Mindazonáltal úgy gondoljuk, a bennünket válaszadással megtisztelő gondolatait mindenképpen érdemes olvasóinkkal megismertetni.

Krausz Tamás

Örök „szabály”, hogy történész ne bocsátkozzék futurológiai feladatok megoldásába, mert neki kell tudni igazán, hogy a történelem mily gazdag fejlődési variációkban. Ezt a szabályt azonban korábban egyszer már magam is megszegtem, amikor 1987-ben részletesebb választ adtam az Önök első kérdéséhez hasonlatos problémafelvetésre. (A válasz később napvilágot látott az Eszmélet c. folyóirat 1. számában.) Úgy tűnik, hogy azok az alternatívák, amelyeket akkor felvázoltam, igazolódni látszanak. Sőt, ma még élesebben rajzolódni ki, jóllehet még egyáltalán nem dőlt el, hogy mely fejlődési lehetőség, mely fejlődési variáns kerekedik felül. 1987 óta az „elnöki diktatúra”, vagyis egy parlamentáris tekintélyuralmi megoldás felé tolódott el a belső fejlődés. Ebben az összefüggésben korábban nem hangsúlyoztam kellőképpen, hogy a nyugati politikai elitek, a nagy multinacionális társaságok és pénzcsoportok éppen egy ilyen irányú elmozdulást fognak minden erővel támogatni. Az persze korábban is nyilvánvaló volt, hogy egy valóságos demokratizálás, a tömegdemokrácia, azaz az önkormányzati intézmények kiépülése nemcsak a szovjet bürokrácia érdekeivel nem esik egybe, de nyugati partnereik sem támogatnának ilyen fejlődési variációt. A nyugati vezető tőkés csoportok és uralmi elitek a szovjet piac gazdasági felosztásában, az olcsó, igénytelen és védtelen munkaerő létében érdekeltek, s olyan politikai megoldást keresnek, amely nem megy túl egy parlamentáris, elitista hatalomgyakorlás keretein. A latin-amerikai és kelet-európai „modellekben” gondolkodnak.

Úgy vélem, hogy a Szovjetunióban egy nyugati típusú polgári demokrácia és piacgazdaság „bevezetése” nem lehetséges, mert történelmi feltételei nerm adottak. A szocializmus „bevezetése” felülről, mint tudjuk, Sztálin személyi diktatúrájává, a szocializmus szomorú karikatúrájává degenerálódott, egy olyan „államszocializmus” emelkedett fel, amely éppen napjainkban omlik össze. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a piacgazdaság bevezethető lenne. Nagyon naivnak vagy reménytelenül dilettánsnak kell ahhoz lenni, hogy valaki egyszerűen a forradalmárok, a kommunisták stb. rovására írja, hogy a Szovjetunióban nem jött létre egy nyugati típusú piacgazdaság. Ezek az új-vulgarizálók az okot cserélik fel az okozattal, s nem gondolkodnak el azon a tényen, hogy vajon miért nem jött létre egy nyugati típusú piacgazdaság a megelőző évszázadokban. Az igazság az, hogy ma sem sokkal kedvezőbbek a feltételek egy nyugati típusú piacgazdaság kiépüléséhez, mint 70–80 évvel ezelőtt. A következő előfeltételek hiányoznak: demokratikus nemzeti burzsoázia, tagolt civil társadalom, az óriásira növekedett állami tulajdon privatizálásához szükséges tőke, a „szabad piac” bevezetésével járó nehézségeket elviselni hajlandó lakosság stb. Csupán egyetlen lehetőség kínál demokratikus kiutat: ha az állami tulajdon privatizálását átengedik maguknak a dolgozóknak. Ez azonban nem áll érdekében az állami és gazdasági bürokráciának, hogy a pártbürokrácia privilegizált csoportjairól ne is beszéljünk. A szovjet bürokrácia maga akar az új tőkés osztály lenni...

A Szovjetunió felbomlásával kapcsolatban is számos szimplifikációval találkozhatunk. Az igazi kérdés nézetem szerint az, hogy az új államszövetség, amely döntően gazdasági okok miatt elkerülhetetlenül létrejön, milyen formát ölt majd. Ma úgy látom, hogy a politikai függetlenség sok tekintetben valóban

létrejön (pl. a balti köztársaságok), de ez nem fogja kizárni a szoros gazdasági integrációt. Vagy ha igen, az tragédiával fenyegeti az izolálódó nemzeteket...

Nekünk, magyaroknak is meg kellene végre értenünk, hogy nemcsak a birodalmi „internacionalizmus” bukott meg, de megbukott a kisnemzeti messianizmus is. Minél később értjük ezt meg, annál nehezebb helyzetbe hozza az értelmiség a nemzetet, a népet, amelyre pedig permanensen hivatkozik. A kelet-európai kisnemzeti messianizmus sajátosan értelmiségi eredetű jelenség, amely valamikor a 19. században keletkezett (Ld. erről részletesebben Niederhauser Emil számos írását). Nos, nemcsak a dogmatikus kommunisták operáltak sokáig 19. századi (és erősen) vulgarizált tételekkel, hanem a sajátosan értelmiségi nacionalisták is. A mi magyar kelet-európai nyomorúságunk fejeződik ki abban, hogy gőgösen viszonyulunk a tőlünk keletebbre élő nemzetekhez, mégha világtörténelmi jelentőségű kultúrával is rendelkeznek, mint pl. az oroszok, s száználmasan szervilis a Nyugathoz való viszonyunk. A mai helyzetben ezen kell változtatni magának a kormányzati politikának is, amely – mondjuk ki – bántóan érzelmi és dilettáns: nem alkalmas az európai „stílus” követésére.

Egyébként Magyarországnak nincs szüksége semmilyen modellre, hiszen a magyarság történelmi és földrajzi értelemben is egyszeri és megismételhetetlen helyzetben van. A Kelet és a Nyugat közötti közvetítő szerepre vállalkozhat, csak ez hozhat számára előnyöket. Európában éppen „keleti” kapcsolataink miatt lehet értékünk. Enélkül Európának legfeljebb lichthofként, „cseledészobaként” van szüksége Magyarországra. Vagyis Magyarország esélye az, hogy kihasználja a Szovjetunióhoz fűződő hagyományos gazdasági és politikai kapcsolatait. (A szovjetektől érkező nyersanyagot máshonnan csak drágábban kaphatjuk meg.) Sokan még azt is elfelejtik, hogy pl. az olajvezeték vagy a gázvezeték nem Hamburg felől, hanem Orenburg felől vezet Magyarországra. Cserébe a szovjeteknek a nyugati kapcsolatok kiépítésében segíthetnénk, pl. olcsóbban felkészíthetnénk „kádereiket” az európai piacra stb., stb. Ezzel helyi értékünk megnövekedne. Lichthofból, mondjuk, előszobává léphetnénk elő. S ez nem lenne kevés... De az ember nem lehet túl optimista. Elég csak az orosz nyelvoktatás oktanlan kipusztítására gondolni. Emlékeztet ez a pszichózis a megelőző korszak ellenkező előjelű oktanlan erőszakosságára... Meg kell értenünk: az orosz nép (de az ukránok sem hiszik másképpen) nem gondolja azt, hogy „adósunk” lenne. Ellenkezőleg, a többség úgy véli, hogy Magyarországnak kellene – minden szenvedése ellenére is – „vezekelnie”, hiszen a fasiszta Németország oldalán Magyarország támadt a Szovjetunióra és nem fordítva. Mi bármit mondhatunk, ezen a hangsúlyon nem tudunk változtatni, mert az oroszok számára még hosszú-hosszú ideig a háborúban elszenvedett 25 milliós veszteség a másik oldalon állók minden szenvedését „leértékeli”. S itt nem számíthatunk sem az amerikaiak, sem az angolok, sem a franciák megértésére. Ehhez vagy alkalmazkodunk, vagy „ráfizetünk”. Az igazság ugyanis nem nemzeti jellegű... csak a legendáriumban.

Tehát nincsen külön nyugati és külön keleti politika, hanem van egy világgazdasági rendszer, s abból kell kiindulni. A mi helyünk egyfajta közvetítésben van, de nem szolgaságban.

A fentiekből kiderül, hogy én a tapasztalható szovjet- és oroszellenességet Magyarországon 1956 ellenére sem varrnám a Kádár-rendszer nyakába. Sokan

tudatában vannak ama ténynek, hogy Magyarországnak a Szovjetunióval való gazdasági kapcsolatai sok szempontból rendkívül előnyösek voltak. Enélkül a 60-as évek gazdasági fellendülése elképzelhetetlen lett volna; s e kapcsolatok – józan mérlegelés esetén – megőrzendők, bár minőségüket tekintve átalakítandók. A szovjet- és oroszellenesség forrásait a magam részéről korábbra, tehát a Horthy-rendszer és a II. világháború időszakára teszem (hogy most 1848-49-et ne említsem, bár jelentőségével tisztában vagyok). Kétségtelen, hogy a lakosságnak csak egy részében élnek ezek az érzelmek (többség vagy kisebbség, ki tudja?), ami valószínűleg elválaszthatatlan egyfajta önigazolástól, amely hajlamos „megideologizálni”, hogy Magyarország a II. világháborúban a nácik oldalán harcolt a Szovjetunió ellen. Erre nem lenne szabad ma már mentséget keresni. Végül az orosz kultúra magyarországi megismertetésének és propagandájának 1945 utáni primitivizmusa és agresszivitása is nyilvánvalóan nagyban hozzájárult ehhez az „örökséghez”. A mai kormánypolitika, az állami szinten is fel-felbukkanó gyűlöletkeltés ezt a „hagyományt” egy kultúra- és demokráciaellenes, a nemzet számára végső soron önpusztító politika és propaganda részévé emeli. Nekünk itt, Európa közepén a realitásérzékünk és a szociális problémák iránti érzékenységünk finomításával lenne több esélyünk a „túlélésre”.

INHALT

Studien

Galloni, Paolo:	Die Hierarchie der Sünden und ihre gesellschaftliche Kontrolle	5
Szovák, Kornél:	Die Söhne des Notars Bertalan	19
Kubinyi, András:	Pfarrerwahlen und die Selbstverwaltung der Kirchengemeinde	26
Lepahin, Valerij:	Der Hesükhasmus und der Begriff der "lebendigen Ikone"	47

Jenseits unserer grenzen

"Wir haben einen Rückstand von 40 Jahren nachzuholen..., (Gespräch mit Gábor Adriányi)	59
Bibliographie der Werke von Gábor Adriányi	62
Adriányi, Gábor: Die Kirchenspaltung nach Lefèvre	69

Ausblick

"Jesuitenmissionen in Siebenbürgen und in den von den Türken besetzen Gebieten Ungarns 1609–1625"	
(Gespräch mit Mihály Balázs)	84
Molnár, Antal:	Bericht über die Kirchengeschichtskonferenz in Gazzada.....
	88

Materialien

Veszprémy, László:	Ungarische Minoriten in Norditalien bis 1526	92
Veszprémy, László:	Testamentum magistri Jacobi de Arquade phisici	101
Újfalusi Németh, Jenő:	Étienne de La Boétie – an der Grenze der Toleranz	106
Étienne de La Boétie:	Ein Vorschlag zur Schlichtung der Zwistigkeiten	117

Beobachter

Die Laien und die Kirche im Mittelalter (A. Vauchez: <i>Les laïcs au Moyen Age pratiques et expériences religieuses</i>) Marie-Madeleine de Pourquery	153
Das tausendjährige russische Christentum (<i>Hrisztiansztvo i Rusz: Szbornyik sztatyej</i>) Varga, Beáta	156
Das Leben der Heiligen (J. Voragine: <i>Legenda Aurea</i>) Dávid, Tamás	160
Die Schauplätze des Privatlebens im Mittelalter (<i>Haus und Familie in der spätmittelalterlichen Stadt. Hrsg. A. Haverkamp</i>) Szende, Katalin	162
Das Leben eines mittelalterlichen Dorfes (<i>Emmanuel Leroy Ladurie: Montaillon</i>) Kis, Anita	164
Kuruzenwirtschaft – Kuruzenkrieg (<i>Bánkúti, I.: A kuruc függetlenségi háború gazdasági problémái</i>) Lele, József	167
Unsere Mitarbeiter	171

HELYREIGAZÍTÁS

**Az előző számunk címlapján szerzőnk,
Szénási Sándor neve tévesen, Szénási Gá-
borként jelent meg.**

**Szerzőnk és olvasóink szíves elnézését
kérjük!**

Az AETAS történettudományi folyóirat. Kiadója: Az AETAS Könyv- és Lapkiadó Egyesület. A szerkesztőség szervezetiileg önálló. A lap közöl: történeti tárgyú tanulmányokat, forrásokat, kritikákat, ismertetéseket, interjúkat. A szerkesztőség a társadalomtudományok más ágai elől sem zárkózik el. A lapban megjelent írások közlésénél kizárólag szakmai szempontok érvényesülnek. Kéziratokat a szerkesztőség nem őríz meg és nem küld vissza.

* * *

Az AETAS nem rendelkezik állandó anyagi forrással. Megjelenését alapítványi támogatás teszi lehetővé. A lapra ezért hosszú távú előfizetést nem tudunk elfogadni. Az AETAS több vagy akár egy száma is előjegyezhető – írásban vagy telefonon – a szerkesztőség címén. Az előjegyzett számokat postai utánvétellel juttatjuk el a megrendelő címére.

* * *

Az AETAS-t a szerkesztőség terjeszti. A lap megvásárolható:

Budapest: Magiszter könyvesbolt, V. ker. Városház u. 1., Studium könyvesbolt, Váci utca 22., Téka Könyvesház, Váci út 19., Eötvös könyvesbolt, Kecskeméti u. 2., Országos Széchényi Könyvtár könyvtára, Budavári Palota F. ép. Aula; MTA Történettudományi Intézet Könyvtára, Uri u. 53., Könyves Kávézó, Mikszáth tér 2. és az utcai könyvtáraknál

Szeged: Radnóti könyvesbolt, Tisza Lajos krt. 34., JATE–Gondolat könyvesbolt, Dugonics tér 11–12., Móra könyvesbolt, Káráz u. 5. és utcai könyvtáraknál.

Debrecen: Egyetemi könyvtár KLTE főépület fszt. Egyetem tér 1.

Pécs: Kolofon antikvárium, Sallai u. 12.

* * *

A szerkesztőség címe:
6720 Szeged, Dugonics tér 12.
Telefon: 62/12-140

Szerkesztőségi titkár: Hovorka Beáta

Szerkesztőségi órák: szerdánként 13–16 óráig.

De mi értelme lehet annak a tanácsnak, hogy két vallást tartsunk életben? Egy politikai közösségben sem gondoltak soha arra, hogy a megosztottságot elfogadják; legfeljebb időlegesen. Mit várnak nálunk ettől? Ha semmit, ki hallott valaha így nyilatkozni: éljen mindenki úgy, ahogy kívánja, s higgyen abban, amiben jónak látja himni? Olyan ez mintha ezt mondanánk: intézményesítsük a jelenlegi széthúzást királyi parancsra és attól való félelmünkben, hogy megszűnik, engedélyezzük mindörökre. Úgy vélem, senki nem állna elő ilyen ostoba javaslattal. S ha mégis van valami célunk vele, hogyan és milyen eszközökkel érjük el azt? Ha azt várjuk, hogy a rend magától helyreálljon, nem oktalanság-e kormányzás nélkül hagyni a hajót és remélni, hogy bejusson a révbe? A király nem tud rendet csinálni s ezért kiadja kezéből az ügyet remélve, hogy majd csak rendeződik. A dolog tényleg rendeződni fog, de ezt a rendet a tömeg fogja csinálni, s olyan lesz, mint amilyen egy ilyen kéztől származó rend mindig is lenni szokott, – vagyis önmaguk és uraik pusztulása.

(Étienne de La Boétie: Javaslat a viszályok megbékítésére című tanulmányát a 117–153. oldalon olvashatják.)